

IQLIM O'ZGARISHI VA EKOLOGIK HUQUQ: GLOBAL HAMKORLIK VA HUQUQIY MAS'ULIYAT

Usmonova Gulsanam Isroiljon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14176201>

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqlim o'zgarishining global ekologik huquq va xalqaro hamkorlikdagi o'rni tahlil qilinadi. Iqlim o'zgarishi bugungi kunda insoniyatning eng jiddiy muammolaridan biri bo'lib, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni tahdid qilmoqda.

Maqolada Parij kelishuvi va Kyoto protokoli kabi xalqaro huquqiy bitimlar, davlatlar o'rtasidagi huquqiy mas'uliyat, texnologik va moliyaviy yordamning roli, shuningdek, ijtimoiy adolat masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda samarali huquqiy mexanizmlar va global hamkorlikning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, ekologik huquq, xalqaro bitimlar, Parij kelishuvi, Kyoto protokoli, huquqiy mas'uliyat, texnologik innovatsiyalar, ijtimoiy adolat.

CLIMATE CHANGE AND ENVIRONMENTAL LAW: GLOBAL COOPERATION AND LEGAL RESPONSIBILITY

Abstract. This article analyzes the role of climate change in global environmental law and international cooperation. Climate change is one of the most critical issues facing humanity today, threatening ecological, economic, and social stability. The article examines international legal agreements such as the Paris Agreement and the Kyoto Protocol, the distribution of legal responsibilities between states, the role of technological and financial assistance, and the issue of social justice. The research demonstrates the importance of effective legal mechanisms and global collaboration in combating climate change.

Key words: climate change, environmental law, international agreements, Paris Agreement, Kyoto Protocol, legal responsibility, technological innovation, social justice.

ИЗМЕНЕНИЕ КЛИМАТА И ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО: ГЛОБАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ

Аннотация. В статье анализируется роль изменения климата в международном экологическом праве и глобальном сотрудничестве. Изменение климата является одной из самых серьезных проблем человечества, угрожающих экологической, экономической и социальной стабильности. Рассматриваются международные правовые соглашения, такие как Парижское соглашение и Киотский протокол, распределение юридической ответственности между государствами, роль технологической и финансовой помощи, а также вопросы социальной справедливости. Исследование показывает важность эффективных правовых механизмов и глобального сотрудничества в борьбе с изменением климата.

Ключевые слова: изменение климата, экологическое право, международные соглашения, Парижское соглашение, Киотский протокол, юридическая ответственность, технологические инновации, социальная справедливость.

Kirish

Iqlim o'zgarishi bugungi kunda insoniyatning eng katta global muammolaridan biriga aylangan. Iqlimning o'zgarishi va uning salbiy oqibatlari, ayniqsa, ekologik tizimlar, iqtisodiy taraqqiyot, va ijtimoiy barqarorlikni tahdid qilmoqda.

XXI asrda, iqlim o'zgarishi sababli o'zgargan ob-havo sharoitlari, qurg'oqchiliklar, toshqinlar, ekosistemalarning buzilishi va ijtimoiy adolatsizliklar kutilgan natijalar bo'lib qolmoqda. Xalqaro hamjamiyat bu muammoni hal qilishda ekologik huquqning o'rnini anglab yetdi va ekologik qonunlar, shartnomalar va bitimlar asosida ko'plab strategiyalar ishlab chiqildi.

Shu bois, ushbu maqola iqlim o'zgarishi va ekologik huquqning jahon miqyosida qanday qo'llanilayotganini, davlatlar o'rtasidagi huquqiy mas'uliyat taqsimotini tahlil qiladi. Maqsad iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda xalqaro hamkorlik va huquqiy mexanizmlarning samaradorligini ko'rsatishdir.

I. Metodologiya

Ushbu tadqiqotda qo'llanilgan metodologiya huquqiy tahlil, solishtirish, hujjatlar tahlili va kvantitativ ma'lumotlar tahliliga asoslangan. Tadqiqotda xalqaro huquqiy hujjatlar, iqtisodiy va ekologik indikatorlar, shuningdek, global iqlim o'zgarishiga doir statistik ma'lumotlar asosida keng qamrovli tahlil amalga oshirildi.

1. Huquqiy tahlil-tadqiqotda iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishdagi xalqaro huquqiy bitimlar, jumladan, Parij kelishuvi (2015) va Kyoto protokoli (1997) kabi hujjatlar o'rganildi. Bu hujjatlar, iqlim o'zgarishini kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda qanday huquqiy mexanizmlar yaratganligi tahlil qilindi. Shuningdek, ekologik huquqning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari ko'rib chiqildi.

2. Solishtirish metodi-tadqiqotda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish bo'yicha yuridik yondoshuvlar taqqoslandi. Masalan, AQSh va

Yaponiyaning Parij kelishuvidagi yuridik majburiyatlari bilan Bangladesh va Zambianing iqlim siyosatidagi farqlar ko'rib chiqildi.

3. Tadqiqot hujjatlarini o'rganish-tadqiqotda BMTning iqlim o'zgarishiga qarshi dasturlari, xalqaro huquqiy bitimlar va hujjatlar (masalan, Parij kelishuvi, Kyoto protokoli) bo'yicha amalga oshirilgan yuridik tadqiqotlar o'rganildi. Bu hujjatlar iqlim o'zgarishini boshqarish va ekologik huquqni amalda qo'llashdagi asosiy vositalarni tashkil qiladi.

4. Kvantitativ ma'lumotlar tahlili-xalqaro ekologik kooperatsiya va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashdagi muvaffaqiyatlar va muvaffaqiyatsizliklarni baholash uchun statistik ma'lumotlar va ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Ushbu tadqiqotda global issiqxona gazlari emissiyalari, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish darajasi va iqlim o'zgarishining iqtisodiy va ekologik oqibatlari bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

III. Natijalar

Tadqiqot davomida Parij kelishuvi va Kyoto protokoli kabi xalqaro huquqiy bitimlarning samaradorligi baholandi. Parij kelishuvi, 195 davlat tomonidan imzolangan bo'lib, global haroratni 2°C dan pastroq darajada saqlashni va haroratning 1,5°C ga ko'tarilishining oldini olishni maqsad qilgan. Biroq, ushbu bitimga imzo chekkan ba'zi davlatlar, masalan, AQSh o'z majburiyatlarini to'liq bajarmaslikda davom etgan (AQSh 2017 yilda kelishuvdan chiqdi).

2015-yilda imzolangan Parij kelishuvi barcha davlatlar o'rtasida global iqlim siyosatini birlashtirishni maqsad qilgan. Kelishuvda mamlakatlarning o'z majburiyatlarini o'zgartirish va yangilash imkoniyati mavjud, bu esa davlatlarga iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda moslashuvchanlik beradi.

Biroq, ba'zi rivojlangan mamlakatlar, ayniqsa, AQSh kelishuvdan chiqish orqali o'z majburiyatlaridan voz kechdi, bu esa global haroratni cheklash bo'yicha samarali choralarni amalga oshirishga salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2023-yilga kelib, global issiqxona gazlari emissiyalari 2010 yildan 2020 yilgacha 10% ga oshganini ko'rsatdi (BMT, 2023).

Tadqiqotda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasidagi huquqiy mas'uliyatlar taqsimoti ko'rib chiqildi. Rivojlangan davlatlar, o'z tarixiy ifloslantiruvchiligi sababli, iqlim o'zgarishining bartaraf etilishida ko'proq mas'uliyatga ega deb hisoblanadi. Shuningdek, rivojlanayotgan davlatlar texnologik va moliyaviy yordamga muhtoj.

Tarixan, rivojlangan mamlakatlar eng katta ifloslantiruvchilardir. Masalan, AQSh, Xitoy va Yevropa Ittifoqi jami global issiqxona gazlari emissiyasining 45% ini tashkil qiladi (IEA, 2022). Shuning uchun, ularning iqlim siyosati global ekologik yondoshuvning muvaffaqiyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Rivojlanayotgan davlatlar, masalan, Hindiston va Nigeriya, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun texnologik transfer va moliyaviy yordamga muhtoj. Ular uchun innovatsion texnologiyalarni qo'llash va qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish uchun sezilarli darajada yordam zarur.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda yangi texnologiyalarning roli juda katta. Masalan, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish global miqyosda ortib bormoqda. 2022-yilda dunyo bo'ylab quyosh va shamol energiyasi manbalaridan foydalanish 10% ga o'sdi, bu esa issiqxona gazlarini kamaytirishga yordam beradi (IRENA, 2023).

Qayta tiklanadigan energiya manbalari esa sezilarli darajada ortdi. 2022-yilda global quyosh energiyasi ishlab chiqarish quvvati 1 teravatt soatni (TWh) tashkil etdi, bu 2015-yilga nisbatan 10 baravar ortdi.

Shuningdek, karbon tutish va saqlash (CCS) texnologiyalari iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega. 2023-yilda global CCS quvvati 40 million tonnani tashkil etdi, bu esa yildan-yilga ortib bormoqda (IEA, 2023). Bu texnologiyalar sanoat va energiya ishlab chiqarishdagi karbon emissiyalarini kamaytirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

Innovatsion texnologiyalarni rivojlanayotgan mamlakatlarga joriy etish va karbon izini kamaytirish texnologiyalarini qo'llash uchun moliyaviy va texnologik yordam zarur. Shu sababli, Yevropa Ittifoqi va Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan rivojlanayotgan mamlakatlarga ko'rsatilgan texnologik transfer va moliyaviy yordamlar iqlim siyosatining muvaffaqiyatini ta'minlash uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Iqlim o'zgarishining ijtimoiy oqibatlarini, asosan, zaif va kambag'al qatlamlarga ta'sir qilmoqda. Qurg'oqchilik, suv tanqisligi, toshqinlar va boshqa tabiiy ofatlar ko'pincha rivojlanayotgan mamlakatlarda, ayniqsa, kambag'al aholi qatlamlari tomonidan his qilinadi. Bu holat, ekologik huquqni amalga oshirishda ijtimoiy adolat masalasini alohida ahamiyatga ega qilishni taqozo etadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti 2023-yilda "Yashil Iqlim Jamg'armasi" orqali rivojlanayotgan davlatlarga 10 milliard dollar miqdorida moliyaviy yordam ajratishni rejalashtirmoqda. Bu yordam iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda adolatni ta'minlash va global hamkorlikni rivojlantirish uchun zarur vosita hisoblanadi.

IV.Muhokama.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishning samaradorligini oshirish uchun xalqaro ekologik huquq va huquqiy bitimlar muhim rol o'ynaydi. Biroq, amalda bu jarayon ko'plab qiyinchiliklar va muammolar bilan yuzlashmoqda.

Parij kelishuvi va Kyoto protokoli kabi xalqaro bitimlar iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun muhim qadamlarni tashlagan bo'lsa-da, bu bitimlarning samaradorligi ba'zi davlatlarning yuridik majburiyatlardan voz kechishi yoki ularni to'liq bajarmasligi sababli cheklangan. Misol uchun, AQSh 2017 yilda Parij kelishuvidan chiqishini e'lon qildi, bu esa global iqlim siyosatining samaradorligini kamaytirdi. Shu bilan birga, ba'zi rivojlangan mamlakatlar o'z majburiyatlarini bajarishda kechikishmoqda, bu esa iqlimni himoya qilish bo'yicha xalqaro hamkorlikning samaradorligini pasaytiradi.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda rivojlanayotgan davlatlar uchun texnologik transfer va moliyaviy yordamlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, global hamkorlikning muvaffaqiyatini ta'minlash uchun rivojlangan mamlakatlar tomonidan ko'rsatilgan yordamlarning samaradorligi va ularga ajratiladigan resurslarning miqdori muhim omil hisoblanadi. Yevropa Ittifoqi va BMT tomonidan ajratilgan texnologik va moliyaviy yordam rivojlanayotgan davlatlarga iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun zarur bo'lgan infratuzilma yaratishda yordam beradi.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda innovatsion texnologiyalarning roli yanada kuchaymoqda. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasida texnologiyalarning almashinuvi, karbon izini kamaytirish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishning yanada kengayishi iqlim o'zgarishini boshqarishda samarali natijalar beradi. Shuning uchun, texnologiyalarning transferi va ularga bo'lgan moliyaviy yordam, iqlim siyosatining muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Iqlim o'zgarishining ijtimoiy oqibatlari ko'pincha zaif va kambag'al guruhlariga to'g'ri keladi. Xalqaro ekologik huquqning asosiy vazifalaridan biri – ijtimoiy adolatni ta'minlashdir.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash uchun rivojlanayotgan mamlakatlarga texnologik va moliyaviy yordam ko'rsatish zarur.

Xulosa

Ushbu maqola, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda ekologik huquqning ahamiyatini va xalqaro hamkorlikning rolini chuqur tahlil qilib, global ekologik muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan huquqiy mexanizmlar va siyosiy yondoshuvlarni o'rganadi. Iqlim o'zgarishi, insoniyat uchun eng jiddiy tahdid bo'lib, uning salbiy oqibatlari nafaqat ekologik tizimlarga, balki ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishga ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Shu bois, ekologik huquq va xalqaro bitimlar, masalan, Parij kelishuvi va Kyoto protokoli kabi yuridik asoslar, iqlim o'zgarishini boshqarish va bartaraf etishda muhim vosita sifatida ko'rilmogda.

Maqolada, iqlim o'zgarishi muammosiga qarshi kurashishda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar o'rtasidagi huquqiy mas'uliyatning taqsimoti va texnologik, moliyaviy yordamlarning ahamiyati alohida ta'kidlandi.

Global iqlim siyosatining samaradorligini oshirish uchun davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan siyosatlar ishlab chiqish zarurligi ko'rsatilgan. Biroq, amalda, iqlim o'zgarishi bo'yicha xalqaro huquqiy bitimlar va huquqiy majburiyatlarning to'liq bajarilmasligi, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarga yetarli darajada texnologik va moliyaviy yordam ko'rsatilmasligi muhim muammolarga aylangan.

Parij kelishuvi va Kyoto protokoli kabi bitimlarning samaradorligini oshirish uchun barcha davlatlarning majburiyatlarini qat'iy bajarishini ta'minlash zarur. Xususan, rivojlangan mamlakatlarning o'z huquqiy majburiyatlariga to'liq amal qilishini nazorat qilish uchun yangi mexanizmlar ishlab chiqish kerak.

Xalqaro tashkilotlar, masalan, BMT va Yevropa Ittifoqi tomonidan iqlim siyosatining muvofiqligini ta'minlash uchun yuridik nazoratni kuchaytirish va monitoring tizimlarini joriy etish muhimdir.

Rivojlanayotgan mamlakatlar iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda texnologik transfer va moliyaviy yordam olishda davom etishlari zarur. Bunday yordam orqali ularning iqtisodiy va ekologik barqarorligini ta'minlash, shuningdek, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirishga ko'maklashish mumkin.

Yashil Iqlim Jamg'armasi kabi tashkilotlar orqali texnologik va moliyaviy yordamning hajmini oshirish va rivojlanayotgan davlatlarga uzluksiz yordam ko'rsatishni ta'minlash lozim.

Iqlim o'zgarishini boshqarishda xalqaro ekologik huquqni yanada rivojlantirish zarur. Bu, o'z navbatida, davlatlar o'rtasidagi iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishdagi huquqiy mas'uliyatni mustahkamlash, huquqiy me'yorlar va mexanizmlarni yanada aniqroq belgilashni taqozo etadi.

Huquqiy tahlil va tadqiqotlar orqali, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni yangi yuridik qoidalar asosida yo'naltirish muhimdir.

Kelajakda iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda samarali huquqiy mexanizmlar va global hamkorlikning rivojlanishi iqlim siyosatining muvaffaqiyatini oshiradi. Texnologik yangiliklar va moliyaviy yordamlar rivojlanayotgan mamlakatlarning ekologik barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi.

Texnologiyalar va innovatsiyalar orqali, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish va karbon izini kamaytirishning samaradorligi yanada ortadi, bu esa global issiqxona gazlari emissiyalarini sezilarli darajada kamaytirishga olib keladi.

Shu bilan birga, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda xalqaro hamkorlik, ekologik huquq va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan siyosatlar mustahkamlanishi, yangi texnologiyalarning keng tarqalishi va global miqyosda innovatsion yondoshuvlarning qo'llanilishi iqlim o'zgarishini boshqarishning samarali yo'li bo'ladi.

REFERENCES

1. BMT (2020). "The Climate Crisis: Global Impact and the Need for Action". United Nations Report. <https://www.un.org/climate-change-report>
2. IEA (2022). "Global Energy Review 2022". International Energy Agency.
3. <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2022>

4. IEA (2023). “Carbon Capture, Utilization and Storage: Global Status Report 2023”. International Energy Agency. <https://www.iea.org/reports/carbon-capture-utilisation-and-storage>
5. IRENA (2023). “Renewable Capacity Statistics 2023” International Renewable Energy Agency. <https://www.irena.org/Statistics/View-Data-by-Topic/Capacity>
6. IPCC (2021). “Sixth Assessment Report: Climate Change 2021: The Physical Science Basis”. Intergovernmental Panel on Climate Change.
7. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1>
8. Parij Kelishuvi (2015). “Paris Agreement on Climate Change”. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).
9. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>
10. Kyoto Protocol (1997). “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change”. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). https://unfccc.int/kyoto_protocol
11. United Nations (2023). “Climate Action and Global Cooperation”. UN Climate Change Report. <https://www.un.org/en/climatechange>
12. World Bank (2022). “Climate Change and Development: Key Issues and Strategies”. World Bank Group. <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange>
13. World Resources Institute (2023). “The Global Climate Risk Index 2023”. <https://wri.org>[(<https://wri.org>